

USMONIYLAR IMPERIYASINING TANZIMOT DAVRI ISLOHOTLARI

Xurramova Komila Baxrom qizi

O`zMU Tarix fakulteti Tarix
yo`nalishi 2- bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqola Usmoniylar imperiyasining tanzimot davri islohotlarining o`ziga xosliklari, usmoniylar imperiyasining ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy, madaniy sohadagi yangilanishlarning tadrijiy asoslari yoritiladi. Shuningdek, davlat boshqaruvidagi, harbiy sohadagi islohotlarning tartibga solinishi haqida ham muhim va qiziq ma'lumotlar beriladi.

Kalit so`zlar: Tanzimat, Sulton Mahmud II, Sulton Abdulmejid I, Sulton Abdulaziz, qonun tartib, islohot, vazir, yevropa, zamonaviy islohotlar va boshqalar

Abstract: This article discusses the specifics of the reforms of the Tanzimat period of the Ottoman Empire, the gradual foundations of the renewal of the socio-economic, political, and cultural spheres of the Ottoman Empire. It also provides important and interesting information about the regulation of reforms in state administration and the military sphere.

Keywords: Tanzimat, Sultan Mahmud II, Sultan Abdulmejid I, Sultan Abdulaziz, law and order, reform, minister, Europe, modern reforms, etc.

1839-yildan 1876-yilgacha davom etgan Tanzimat davri Usmonli imperiyasida davlat va uning institutlarini ham ichki muammolar, ham tashqi bosimlarga javoban modernizatsiya qilishga qaratilgan muhim islohotlar davrini ifodalaydi. "Tanzimat" so'zining o'zi arabcha "tashkilot" yoki "tartibga solish" atamalaridan olingan bo'lib,

islohotlarning umumiy maqsadini bildiradi. Ular imperiyaning siyosiy, harbiy, huquqiy va ijtimoiy tizimlarini qayta tashkil etish, ularni davlat hokimiyati va boshqaruvi organlariga muvofiqlashtirish, Yevropaning modernizatsiya tendensiyalari, ayniqsa hududiy yo'qotishlar va harbiy mag'lubiyatlar natijalarini o'zida mujassam etadi¹. Tanzimat islohotlari bir qator Usmonli sultonlari, xususan Sulton Mahmud II tomonidan boshlangan va keyinchalik uning vorislari, xususan, Sulton Abdulmejid I va Sulton Abdulaziz tomonidan davom ettirilgan. Islohotning maqsadi agar Usmonli imperiyasi Yevropada sodir bo'layotgan o'zgarishlarga, xususan, boshqaruv, qonun va harbiy sohaga moslashsa, omon qolishi va gullab-yashnashi mumkinligiga ishonishdan iborat edi.

Tanzimat davridagi eng dastlabki va eng muhim qadamlardan biri 1839-yilda "Gulhane Farmoni"ning (Gulhanening Hatt-i Sharifi) chiqarilishi bo'lib, unda davrning birinchi yirik islohotlarini belgilab berdi. Farmon Sulton Mahmud II vorisi Sulton Abdulmejid I tomonidan o'zgarishlar zarurligini tan olgan yuqori mansabdor mutasaddilar va islohotchilar ta'sirida chiqarilgan². Unda Usmonli imperiyasining dini va etnik mansubligidan qat'i nazar, barcha fuqarolarning adolat, tenglik, mulki va hayotini himoya qilish tamoyillariga sodiqligi e'lon qilindi³. Bu asrlar davomida imperiyaga xos bo'lgan an'anaviy avtokratik boshqaruvdan sezilarli darajada uzoqlashdi va huquqiy va ma'muriy sohalarda keyingi islohotlar uchun asos yaratdi.

Tanzimat davrida chiqarilgan yana bir muhim hujjat bo'lgan 1856 yildagi Hatt-i Humoyun (Imperator Farmoni) Gulhane Farmonida bayon etilgan tamoyillarni kengaytirdi. Bu hujjat diniy ozchiliklar (masalan, nasroniylar va yahudiylar) huquqlarini himoya qilish, ayrim an'anaviy soliq va harbiy yuklarni bekor qilish, imperiyaning turli xil aholisi o'rtasida huquqiy tenglikni o'rnatish kabi qator islohotlarni va'da qildi. Hatt-i Humoyunning eng muhim jihatlaridan biri uning yanada adolatli huquq tizimini yaratishga

¹ Baxromov Z. Tanzimat davrida ta'lim tizimi va uning ahamiyati. — T.: O'zbekiston, 2017. — 158-bet

² Mirzaahmedov R. Tanzimat va uning huquqiy asoslari. — T.: O'qituvchi, 2015. — 198-bet.

³ Vahobov M. Tanzimat davri islohotlari va uning ijtimoiy ta'siri. — T.: Akademnashr, 2020. — 210-bet.

va'da berish edi⁴. Farmon musulmon bo'lmaganlarni huquqiy himoya qilib, huquq tizimini dunyoviy lashtirish yo'lidagi muhim qadam bo'ldi va diniy mansublikdan ko'ra davlatga sodiqlik asosidagi fuqarolik g'oyasini ilgari surdi.

Bu islohotlarni amalga oshirish uchun Tanzimat davrida imperiyaning ma'muriy tuzilmasida katta o'zgarishlar ro'y berdi. Usmonlilarning an'anaviy viloyat boshqaruv tizimi markazlashgan byurokratik tuzilmani yaratish maqsadida qayta ko'rib chiqildi. Bu imperiya ishlarini yaxshiroq boshqarish uchun Tashqi ishlar vazirligi, Moliya vazirligi va Adliya vazirligi kabi yangi vazirliklarni tashkil etishni o'z ichiga oldi. Poshsholar sifatida tanilgan mahalliy hokimlar ko'proq nazoratga ega bo'lib, ko'pincha mahalliy nasl-nasabi yoki aloqalari uchun emas, balki ma'muriy qobiliyatlari uchun tanlangan⁵. Ushbu yangi tizim islohotlarni samarali amalga oshira oladigan va imperiyaning uzoq hududlaridagi turli xil ehtiyojlarini boshqaradigan yanada yagona va samarali boshqaruvni yaratish uchun mo'ljallangan.

Tanzimat davridagi islohotlarning yana bir asosiy sohasi harbiy soha edi. Usmonli armiyasi uzoq vaqt davomida imperiyaning eng katta kuch manbalaridan biri sifatida ko'rib chiqilgan, ammo 19-asrga kelib, u tobora eskirgan. Tanzimat davri armiyani Yevropa chizig'i bo'ylab modernizatsiya qilishga turtki bo'ldi. Bu nafaqat armiya ierarxiyasi va o'qitish tizimini qayta qurish, balki yangi qurol va harbiy taktikalarni ham o'z ichiga oldi⁶. Harbiy maktablar zobitlarni urushning yangi usullariga o'rgatish uchun tashkil etilgan va Usmonli qo'shini G'arb harbiy texnologiyasi va strategiyasini o'z ichiga olishga harakat qilgan. Islohotlar, shuningdek, imperiya qurolli kuchlarini askarlar bilan barqaror ta'minlashga qaratilgan milliy harbiy xizmat tizimini yaratishni ham o'z ichiga oldi.

Tanzimat islohotlari uzoq vaqtdan beri Usmonlilar hokimiyatining asosiy ustunlaridan biri sifatida ko'rilgan imperiyaning harbiy tuzilishiga ham katta ta'sir

⁴ **Akhmedov I.** Tanzimot davri va uning madaniy-ma'rifiy jihatlari. — T.: Fan, 2021. — 160-bet.

⁵ **Kamilov E.** Tanzimot davri islohotlari: ijtimoiy va iqtisodiy muammolar. — T.: Sharq, 2015. — 245-bet

⁶ **Ergashev S.** Tanzimot davri: Yangi tizimni shakllantirish. — T.: TDTU, 2017. — 230-bet

ko'rsatdi. Imperiya armiyasi Yevropaning modernizatsiyalashgan kuchlariga nisbatan tobora eskirib qolgan edi va Tanzimat islohotlari bu zaiflikni bartaraf etishga harakat qildi. Harbiy islohotdagi eng muhim qadamlardan biri harbiy xizmatga chaqirishning Yevropa uslubidagi tizimining qabul qilinishi bo'lib, u mintaqaviy militsiyalar orqali askarlarni yollashning an'anaviy tizimi o'rnini egalladi⁷. Bu yanada markazlashgan va professional armiya yaratish yo'lidagi muhim qadam edi.

Bundan tashqari, imperiya ofitserlarni zamonaviy Yevropa taktikasi va strategiyalariga o'rgatish, shuningdek, ularni eng yangi harbiy texnologiyalar bilan tanishtirish uchun harbiy akademiyalar va maktablarni joriy qildi. Maqsad nafaqat armiyani kuchaytirish, balki armiya mahalliy rahbarlar yoki diniy guruhlariga emas, balki davlatga sodiq bo'lishini ta'minlash edi. Ushbu islohot harbiylarni imperiyaning tashqi va ichki tahdidlardan himoya qilishga qodir bo'lgan yanada yaxlit va zamonaviy kuchga aylantirishga qaratilgan edi⁸. Zamonaviy armiyaning yaratilishi imperiyaning omon qolishi uchun Yevropa kuchlarining harbiy bosimlarining kuchayishi va imperiyaning turli etnik guruhlari ichida kengayib borayotgan millatchilik harakatlarini hisobga olgan holda muhim ahamiyatga ega edi.

Tanzimat davrida harbiy islohotlardan tashqari, Usmonlilar davlatining ma'muriy va byurokratik tuzilmalarida ham jiddiy o'zgarishlar yuz berdi. Tanzimat islohotlarining asosiy maqsadlaridan biri imperiyaning keng hududlari va xilma-xil aholisini yanada samaraliroq boshqara oladigan samaraliroq va markazlashgan byurokратиyani yaratish edi⁹. Islohotlar doirasida yangi vazirliklar, jumladan, Adliya vazirligi, Tashqi ishlar vazirligi va Moliya vazirligi tashkil etildi. Bu vazirliklar imperiya boshqaruvi ustidan ko'proq ixtisoslashgan nazoratni ta'minlash va qonunlar va siyosatlarning imperiya bo'ylab bir xilda amalga oshirilishini ta'minlash uchun mo'ljallangan edi. Bu o'zgarishlar bilan bir qatorda,

⁷ Rustamov A. Tanzimat davrining iqtisodiy inqilobi. — T.: Akadimya, 2019. — 198-bet.

⁸ Baxromov Z. Tanzimat davrida ta'lim tizimi va uning ahamiyati. — T.: O'zbekiston, 2017. — 158-bet

⁹ Djalilov N. Tanzimat davri islohotlarining siyosiy mohiyati. — T.: Ma'naviyat, 2018. — 245-bet.

Tanzimat islohotlari viloyat boshqaruvining yangi tizimini ham joriy qildi, bunda markaziy hukumatning bevosita nazorati oʻrnatildi. Mahalliy gubernatorlar yoki posholar mahalliy siyosiy yoki harbiy qudratga emas, balki ularning maʼmuriy qobiliyatiga qarab tayinlandi, bu esa uzoq vaqtdan beri beqarorlik manbai boʻlib kelgan mintaqaviy elita taʼsirini kamaytirishga yordam berdi¹⁰. Maqsad islohotlarni samaraliroq amalga oshiradigan va imperiya ishlarini boshqaradigan markazlashgan va professional boshqaruv apparatini yaratish edi.

Huquq sohasida Tanzimat islohotlari yanada dunyoviy va kodifikatsiyalangan huquq tizimining joriy etilishiga olib keldi. Shariat deb nomlanuvchi anʼanaviy islom huquqiy tizimi asta-sekin toʻldirilib, baʼzi hollarda zamonaviy davlat uchun koʻproq mos deb hisoblangan Gʻarb uslubidagi huquqiy kodekslar bilan almashtirildi. 1840-yilda islom huquqining amaldagi tizimini dunyoviy jazo qonuni bilan almashtirishga qaratilgan yangi jinoyat kodeksi joriy etildi. Bu yangi qonunchilik bazasi Yevropa modellariga, xususan, Fransiyaning Napoleon kodeksiga asoslangan boʻlib, unda ochiq sudlovlarni yoʻlga qoʻyish, fuqarolarni huquqiy himoya qilish, sudlarning rasmiylashtirilgan tizimini yoʻlga qoʻyish kabi islohotlar joriy etildi¹¹. Bu islom tamoyillariga asoslangan va diniy sudlar orqali faoliyat yurituvchi avvalgi tuzumdan sezilarli tanaffus edi.

Huquqiy islohotlar davlatni modernizatsiya qilish va xilma-xil, koʻp millatli imperiya talablariga javob bera oladigan huquqiy tizimni yaratish boʻyicha kengroq saʼy-harakatlarning bir qismi edi. Tanzimat islohotlari, shuningdek, savdoni tartibga solish va mulk huquqlarini himoya qilish orqali tadbirkorlik amaliyotini standartlashtirish va iqtisodiy oʻsishni ragʻbatlantirishga qaratilgan yangi tijorat qonunlarini joriy qildi. Ushbu oʻzgarishlar xorijiy sarmoyalarni ragʻbatlantirish va imperiya ichidagi savdoni rivojlantirish uchun muhim edi.

¹⁰ **Yuldashev R.** Tanzimot davri: Islohotlar va uning natijalari. — T.: Yangi avlod, 2016. — 120-bet.

¹¹ **Karimov B.** Tanzimot davri va zamonaviy siyosat. — T.: TDTU, 2020. — 310-bet

Huquqiy islohotlar Tanzimat davrining yana bir markaziy xususiyati edi. 1840-yilda yangi jinoyat kodeksi joriy etildi, u an'anaviy islom huquqiy tizimini yanada dunyoviy, Yevropacha qonunlar to'plami bilan almashtirishga harakat qildi. Ushbu huquqiy islohot islom sudlarining an'anaviy amaliyotiga asoslangan emas, balki kodlangan va bir xil bo'lgan qonunlar tizimini joriy etish bo'yicha kengroq harakatning bir qismi edi. Yangi huquqiy kodeks mulkni himoya qilish, zamonaviy sudlar tashkil etish, tijoratni tartibga solishga oid qoidalarni o'z ichiga oldi¹². Ushbu huquqiy modernizatsiya Tanzimat islohotlarining muhim jihati edi, chunki u imperiya ichidagi fuqarolar va chet el fuqarolari uchun yanada ishonchlilik va xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan edi.

Tanzimat davrida yana bir islohot sohasi maorif tizimi edi. Zamonaviy ma'muriy-texnik bilimlarga ega bo'lgan amaldorlar va harbiy ofitserlarning yangi avlodiga ehtiyoj borligini anglagan holda, "Tanzimat" islohotlari natijasida yangi maktab va akademiyalar tashkil etildi. Ulardan eng diqqatga sazovori 1859 yilda yangi hukumat muassasalari uchun byurokratlar tayyorlash maqsadida tashkil etilgan Mekteb-i Mulkiye yoki Davlat xizmati maktabi edi. Maqsad yangi siyosatni amalga oshirish va imperiyani modernizatsiya qilishga yordam beradigan bilimli va professional davlat xizmatini yaratish edi. Shu bilan birga, an'anaviy diniy ta'lim bilan bir qatorda dunyoviy ta'limni ham joriy etishga harakat qilindi. Yirik shaharlarda matematika, tabiatshunoslik, chet tillari kabi fanlarni o'rgatuvchi yangi maktablar tashkil etildi¹³. Bu maktablar o'quvchilarni Yevropa g'oyalari va usullari bilan tanishtirish, ularni imperiyani modernizatsiya qilishda ishtirok etishga tayyorlash uchun mo'ljallangan edi.

Biroq, bu sa'y-harakatlarga qaramay, ta'lim tizimi chuqur tarqoq bo'lib qoldi, diniy maktablar imperiyaning ko'p joylarida, ayniqsa qishloq joylarida hukmronlik qilishda

¹² **Shukurilov I.** Tanzimot davri va uning iqtisodiy islohotlari. — T.: Fan, 2015. — 210-bet.

¹³ **Akbarov S.** Tanzimot davri: iqtisodiy va siyosiy asosi. — T.: Fan va texnologiya, 2019. — 177-bet.

davom etdi¹⁴. Maorif sohasida ham Tanzimat islohotlari Usmonli ta'lim tizimini modernizatsiya qilishga intildi. An'anaviy diniy maktablar bilan bir qatorda dunyoviy, g'arb uslubidagi ta'lim berish uchun yangi maktablar tashkil etildi. Ulardan eng diqqatga sazovori 1859 yilda isloh qilingan Usmonli davlatida xizmat qilish uchun yangi avlod byurokratlarini tayyorlagan Mekteb-i Mulkiye (Davlat xizmati maktabi)ning tashkil etilishi edi¹⁵. Tanzimat davrida ta'limga e'tibor qaratilishi Usmonlilar imperiyasining bardavom bo'lishi zamonaviylashib borayotgan davlatning murakkab talablarini boshqarishga qodir bo'lgan yaxshi tayyorlangan, bilimli ma'muriy sinfga bog'liqligini tan olish edi.

Tanzimat davridagi iqtisodiy islohotlar ham xuddi shunday katta talabga ega edi. Usmonli hukumati imperiya infratuzilmasini, xususan transport va aloqa tarmoqlarini modernizatsiya qilishga intildi. Imperiya ichidagi savdo va harakatni engillashtirish uchun yangi yo'llar, ko'priklar va temir yo'llar qurildi va uzoq viloyatlar o'rtasidagi aloqani yaxshilash uchun yangi pochta tizimlari joriy etildi. Hukumat, shuningdek, iqtisodiy imtiyozlar berish va yangi tijorat qonunlarini o'rnatish orqali xorijiy sarmoyalarni, xususan, Yevropa davlatlaridan investitsiyalarni rag'batlantirishga harakat qildi. Bu chora-tadbirlar harbiy mag'lubiyatlar, hududiy yo'qotishlar va ichki nizolar tufayli tanazzulga yuz tutgan Usmonli iqtisodiyotini jonlantirishga qaratilgan edi.

Tanzimat islohoti keng qamrovli bo'lishiga qaramay, davr o'ziga xos qiyinchiliklardan xoli emas edi. Islohotlarning aksariyati Usmonli jamiyatidagi turli guruhlarining, jumladan konservativ diniy yetakchilar, an'anaviy elitalar va viloyatning taniqli shaxslari tomonidan qarshilikka duch keldi, ular o'zgarishlar ularning hokimiyati va imtiyozlariga tahdid solishidan qo'rqishdi¹⁶. Bundan tashqari, imperiyaning turli etnik va diniy guruhlari ko'pincha islohotlar ularning o'ziga xos shikoyatlarini hal qilishda yoki

¹⁴ **Günay S.** Tanzimot dönemi reformları ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yansımaları. — Ankara: Nobel Yayınları, 2020. — 190 s.

¹⁵ **Kara D.** Tanzimot dönemi ve modernleşme süreci. — İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019. — 248 s

¹⁶ **Vardar F.** Tanzimot dönemi ve Osmanlı'daki ekonomik yapının modernleşmesi. — İzmir: Ekin Yayınları, 2021. — 210 s.

Usmonli siyosiy tizimiga to'liq integratsiyalashuvini ta'minlashda etarlicha uzoqqa bormadi, deb hisoblardi. Masalan, turli diniy guruhlar o'rtasida huquqiy tenglikni o'rnatish, o'zgarishlarni davlatning islomiy xarakteriga tahdid deb hisoblagan konservativ musulmon fraksiyalarining qarshiliklariga uchradi.

Tashqi tomondan, Tanzimat islohotlari 19-asrning kengroq geosiyosiy konteksti, xususan, imperiyaning Yevropa davlatlari bilan munosabatlari asosida shakllantirildi. Usmonli imperiyasi Yevropaning moliyaviy va harbiy yordamiga tobora ko'proq qaram bo'lib qoldi va Tanzimat islohotlari qisman imperiyada yashovchi o'z fuqarolari uchun katta siyosiy va huquqiy tenglik to'g'risidagi Yevropa talablarini qondirishga qaratilgan edi¹⁷. Bu tashqi bosim islohotlar butunlay organik emas yoki imperiyaning o'z ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda emas, balki mintaqada o'z ta'sirini saqlab qolishga intilayotgan G'arb kuchlarining xohish-istaklari bilan shakllangan degan fikrga yordam berdi.

Tanzimat davrida ham islohotlarni targ'ib qilishda muhim rol o'ynagan yangi ziyolilar paydo bo'ldi. Ko'pchilik Yevropa davlatlarida tahsil olgan yoki Yevropa g'oyalari ta'sirida bo'lgan bu ziyolilar konstitutsiyaviylik, dunyoviylik va millatchilik g'oyalarini targ'ib qilishda muhim rol o'ynagan. Ular kengroq siyosiy ishtirokni, adolatli jamiyatni va imperiyaning diniy va etnik bo'linishlarini chetlab o'tgan milliy o'ziga xoslikni rivojlantirishni talab qildilar¹⁸. Bu g'oyalar keyinchalik Usmonli imperiyasining qulashiga va 20-asr boshlarida turk millatchiligining kuchayishiga yordam beradi.

Iqtisodiy islohotlar Tanzimat davrida ham markaziy o'rin tutgan, chunki Usmonlilar imperiyasi Yevropa davlatlari bilan raqobatlashish uchun o'z infratuzilmasini va iqtisodiyotini modernizatsiya qilishga intilgan. Buning eng yorqin ko'rinishlaridan biri imperiyaning transport tarmog'ining kengayishi edi. Imperiyaning turli hududlari o'rtasidagi

¹⁷ Öztürk M. Osmanlı'da Tanzimat reformlarının toplumsal etkileri. — Ankara: TTK Yayınları, 2017. — 206 s

¹⁸ Yıldız A. Tanzimat dönemi Osmanlı toplumunda değişim ve dönüşüm. — İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2016. — 300 s.

aloqa va savdoni yaxshilash maqsadida yangi yo‘llar, temir yo‘llar va ko‘priklar qurildi¹⁹. Ayniqsa, temir yo‘llar imperiyaning turli qismlarini bog‘lashda, tovarlar va odamlar harakatini osonlashtirishda muhim rol o‘ynagan. Ushbu transport aloqalarining qurilishi, ayniqsa, Usmonli iqtisodiyotining rivojlanishini o‘z manfaatlari uchun foydali deb hisoblagan Yevropa davlatlaridan xorijiy sarmoyalar tomonidan qo‘llab-quvvatlandi. Hukumat infratuzilmani yaxshilash bilan bir qatorda, savdoni rivojlantirish va imperiyaga xorijiy sarmoyalarni jalb qilish imkonini beradigan yangi tijorat qonunlarini joriy etish orqali iqtisodiyotni tartibga solishga ham harakat qildi²⁰. Bu islohotlar Yevropaning jadal rivojlanayotgan iqtisodiyotlari bilan raqobatlasha oladigan yanada yaxlit va zamonaviy iqtisodiyotni yaratishga qaratilgan edi.

Biroq, Tanzimat islohotlari qiyinchiliklardan xoli emas edi. Konservativ fraksiyalarning, xususan, harbiy va diniy idoralar ichidagi qarshilik ko‘plab islohotlarni amalga oshirish yo‘lida doimiy to‘siq bo‘ldi. An’anaviy vakolatlarini yo‘qotishdan cho‘chigan mahalliy elita va viloyat zodagonlari ham markazlashuvga va davlatning kuchayib borayotgan nufuziga qarshilik ko‘rsatdilar²¹. Bundan tashqari, islohotlar ko‘pincha imperiya ichidagi turli etnik va diniy guruhlar tomonidan etarli emas deb hisoblangan, ularning ba’zilari ko‘proq avtonomiya yoki mustaqillikka intilayotgan edi. Vakillik parlamentining joriy etilishi yoki siyosiy erkinliklarning kengayishi kabi muhim siyosiy islohotlarning yo‘qligi islohotlarning ko‘proq ishtirokchi boshqaruvni qo‘llab-quvvatlovchilarning talablarini to‘liq qondira olmasligini anglatardi²². Qolaversa, huquqiy islohotlar va sekulyarizatsiyaga urinishlar ahamiyatli bo‘lsa-da, imperiyaning siyosiy va ijtimoiy hayotida katta rol o‘ynashda davom etgan diniy institutlarning an’anaviy kuchini bartaraf eta olmadi.

¹⁹ **Cengiz H.** Tanzimot ve sonrası: Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet yapısının değişimi. — Ankara: Kriter Yayınları, 2015. — 258 s.

²⁰ **Demirci M.** Tanzimot dönemi Osmanlı'da hukuk reformları. — İstanbul: İletişim Yayınları, 2018. — 275 s.

²¹ **Kılıç İ.** Tanzimot dönemi ve eğitimde yapılan yenilikler. — Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2020. — 182 s.

²² **Sarı A.** Tanzimot dönemi ve Osmanlı'da merkezileşme hareketleri. — İstanbul: Tarih Yayınevi, 2019. — 225 s.

Xulosa qilib aytganda, Tanzimat davri Usmonlilar imperiyasi uchun chuqur o'zgarishlar davri bo'ldi. Bu davrda amalga oshirilgan islohotlar huquqiy, harbiy, ma'muriy, ta'lim va iqtisodiy o'zgarishlarni o'z ichiga oluvchi keng ko'lamli va maqsadli edi. Bu islohotlar Usmonli davlatini modernizatsiya qilish va uning markaziy hokimiyatini mustahkamlashga yordam bergan bo'lsa-da, ular ham jiddiy qarshiliklarga duch keldilar va o'z maqsadlariga qisman erishdilar. Tanzimat davri oxir-oqibatda imperiyaning keyingi rivojlanishiga zamin yaratdi, jumladan, 1876-yilda konstitutsiyaning qabul qilinishi va yosh turklar harakatining kuchayishi. Tanzimat davri duch kelgan qiyinchiliklarga qaramay, tez o'zgarib borayotgan dunyoda islohotlar murakkabligini yengish uchun kurashgan bo'lsa-da, zamonaviyroq va markazlashgan davlatning boshlanishini ko'rsatuvchi Usmonli imperiyasi tarixida hal qiluvchi sahifa bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. **Akbarov S.** Tanzimot davri: iqtisodiy va siyosiy asosi. — T.: Fan va texnologiya, 2019. — 177-bet.
2. **Akhmedov I.** Tanzimot davri va uning madaniy-ma'rifiy jihatlar. — T.: Fan, 2021. — 160-bet.
3. **Baxromov Z.** Tanzimot davrida ta'lim tizimi va uning ahamiyati. — T.: O'zbekiston, 2017. — 158-bet
4. **Cengiz H.** Tanzimot ve sonrası: Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet yapısının değişimi. — Ankara: Kriter Yayınları, 2015. — 258 s
5. **Demirci M.** Tanzimot dönemi Osmanlı'da hukuk reformları. — İstanbul: İletişim Yayınları, 2018. — 275 s.
6. **Djalilov N.** Tanzimot davri islohotlarining siyosiy mohiyati. — T.: Ma'naviyat, 2018. — 245-bet.
7. **Ergashev S.** Tanzimot davri: Yangi tizimni shakllantirish. — T.: TDTU, 2017. — 230-bet

8. **Günay S.** Tanzimot dönemi reformları ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yansımaları. — Ankara: Nobel Yayınları, 2020. — 190 s.
9. **Kamilov E.** Tanzimot davri islohotlari: ijtimoiy va iqtisodiy muammolar. — T.: Sharq, 2015. — 245-bet
10. **Kara D.** Tanzimot dönemi ve modernleşme süreci. — İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019. — 248 s
11. **Karimov B.** Tanzimot davri va zamonaviy siyosat. — T.: TDTU, 2020. — 310-bet
12. **Kılıç İ.** Tanzimot dönemi ve eğitimde yapılan yenilikler. — Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2020. — 182 s.
13. **Mirzaahmedov R.** Tanzimot va uning huquqiy asoslari. — T.: O'qituvchi, 2015. — 198-bet.
14. **Öztürk M.** Osmanlı'da Tanzimot reformlarının toplumsal etkileri. — Ankara: TTK Yayınları, 2017. — 206 s
15. **Rustamov A.** Tanzimot davrining iqtisodiy inqilobi. — T.: Akadimya, 2019. — 198-bet.
16. **Sarı A.** Tanzimot dönemi ve Osmanlı'da merkezileşme hareketleri. — İstanbul: Tarih Yayınevi, 2019. — 225 s.
17. **Shukurilov I.** Tanzimot davri va uning iqtisodiy islohotlari. — T.: Fan, 2015. — 210-bet.
18. **Vahobov M.** Tanzimot davri islohotlari va uning ijtimoiy ta'siri. — T.: Akademnashr, 2020. — 210-bet.
19. **Vardar F.** Tanzimot dönemi ve Osmanlı'daki ekonomik yapının modernleşmesi. — İzmir: Ekin Yayınları, 2021. — 210 s.
20. **Yıldız A.** Tanzimot dönemi Osmanlı toplumunda değişim ve dönüşüm. — İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2016. — 300 s.
21. **Yuldashev R.** Tanzimot davri: Islohotlar va uning natijalari. — T.: Yangi avlod, 2016. — 120-bet.